

POSTANOWIENIE

10 sierpnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska

na posiedzeniu niejawnym 10 sierpnia 2023 r. w Warszawie

w sprawie z powództwa H. K., G. K. i J. K.

przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.

o zapłatę oraz o ustalenie sposobu wykonywania umowy, ewentualnie ustalenie nieważności umowy,

na skutek skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku

z 13 stycznia 2022 r., V ACa 168/20,

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

(A.D.)

UZASADNIENIE

Powodowie H.K., G.K. i J.K. w pozwie przeciwko Bankowi S.A. w W. wnieśli o zasądzenie od pozwanego na swoją rzecz solidarnie kwoty 36.837,25 zł z odsetkami ustawowymi oraz o ustalenie, że wymienione w pozwie postanowienia bliżej opisanej umowy kredytu nie wiążą powodów, a umowa będzie wykonywana dalej z ich pominięciem. Sformułowali także roszczenie ewentualne o stwierdzenie nieważności tej umowy kredytu. Wyrokiem z 3 stycznia 2020 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku oddalił powództwo w całości. Po rozpoznaniu apelacji powodów, Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z 13 stycznia 2022 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że ustalił, że opisana umowa kredytu z dnia 10 września 2008 r. zawarta pomiędzy stronami jest nieważna w całości. Pozwany Bank wniósł skargę kasacyjną, opierając wniosek o jej przyjęcie do rozpoznania na przyczynie kasacyjnej objętej art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia przysługującym od prawomocnych orzeczeń sądu drugiej instancji, służącym ochronie interesu publicznego przez zapewnienie jednolitości wykładni i stosowania prawa, wkład Sądu Najwyższego w rozwój orzecznictwa i nauki prawa oraz eliminowanie z obrotu prawnego orzeczeń wydanych w postępowaniu nieważnym lub orzeczeń oczywiście niezgodnych z prawem. Stosownie do 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania w razie wykazania przez stronę, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. Z punktu widzenia funkcji oraz założeń skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia, rolą „przedsądu” jest wstępna selekcja skarg pod kątem spełniania wymienionych wyżej kryteriów (przyczyn kasacyjnych) kwalifikujących skargę do jej przedstawienia Sądowi Najwyższemu w celu merytorycznego rozpoznania.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący wskazał, że w sprawie występuje szereg istotnych zagadnień prawnych. Pierwsze z nich dotyczy kwestii, czy w świetle art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 Dyrektywy 93/13 i interpretujących ją wyroków Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) ocena przesłanki rażącego naruszenia interesów konsumenta (kredytobiorcy) powinna odnosić się do łącznej oceny wszystkich postanowień (warunków) umownych regulujących zasady spłaty kredytu denominowanego w walucie obcej, tj. postanowienia umożliwiającego spłatę kredytu zarówno w walucie krajowej z zastosowaniem kursów ustalanych jednostronnie przez bank, jak i w walucie obcej z pozostawieniem przeliczeń swobodnej decyzji konsumenta, niezależnie od faktycznego korzystania przez konsumenta z któregośkolwiek z tych postanowień w okresie obowiązywania umowy, czy też ocena taka może ograniczyć się do zbadania wyłącznie jednego z tych postanowień, z którego kredytobiorca korzystał w okresie obowiązywania umowy.

Kolejne zagadnienie prawne wskazane przez skarżącego dotyczy tego, czy wywodzony w orzecznictwie TSUE oraz sądów polskich (w tym Sądu Najwyższego) z art. 385¹ § 1 i § 2 k.c. oraz z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 obowiązek pouczenia konsumenta przez sąd, w razie stwierdzenia wystąpienia w umowie postanowień o charakterze abuzywnym, o możliwych skutkach uznania postanowień umownych za niedozwolone, w tym stwierdzenia nieważności umowy oraz odebrania od niego oświadczenia co do jego woli w zakresie skorzystania lub rezygnacji z ochrony związanej z abuzywnością klauzul umownych, ma znaczenie o charakterze materialnoprawnym, a tym samym jego niedochowanie skutkuje przedwczesnością wyrokowania w zakresie uznania postanowień umownych za niedozwolone, w tym ewentualnie stwierdzenia nieważności umowy w oparciu o przesłanki uregulowane w art. 385¹ § 1 k.c., czy też o charakterze procesowym, który w świetle proeuropejskiej wykładni powinien zostać wyprowadzony z art. 156¹ k.p.c.?”

Według skarżącego, w sprawie występuje także zagadnienie prawne, czy w przypadku umowy kredytu denominowanego w walucie obcej, w której kwota kredytu stanowiąca jednocześnie początkowe saldo kredytu, została określona w walucie obcej, postanowienia umowne regulujące mechanizm spłaty kredytu w walucie krajowej stanowią klauzulę waloryzacyjną służącą określeniu

každorazowo wysokości zobowiązania umownego (saldo kredytu do zwrotu, głównego świadczenia kredytobiorcy) w walucie obcej, czy stanowią jedynie element postanowienia stanowiącego upoważnienie przemienne, a zatem służącego nie każdorazowemu ustalaniu wysokości zobowiązania (saldo kredytu do zwrotu), a spełnianiu przez kredytobiorcę (dłużnika) świadczenia pieniężnego w walucie krajowej w celu wykonania określonego co do wysokości i waluty ab initio zobowiązania wyrażonego w walucie obcej, a eliminacja ich z umowy kredytu prowadzi do jej nieważności jako niemożliwej do wykonania?

W nawiązaniu do tak sformułowanych przyczyn kasacyjnych należy przypomnieć, że istotnym zagadnieniem prawnym w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest problem nowy i dotychczas niewyjaśniony, dotyczący ważnego abstrakcyjnego zagadnienia jurydycznego, którego rozstrzygnięcie przez Sąd Najwyższy przy okazji rozpoznania skargi kasacyjnej przyczyni się do rozwoju prawa i orzecznictwa oraz będzie miało znaczenie nie tylko dla tej konkretnej, jednostkowej sprawy, ale także dla innych podobnych spraw. Skarżący powinien sformułować to zagadnienie w sposób przyjęty przy przedstawianiu przez sąd powszechny zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy; przedstawić pogłębiony wywód prawny uzasadniający zgłoszone wątpliwości, wykazać zasadność preferowanego sposobu jego rozstrzygnięcia, a także wadliwość rozwiązania przez Sąd drugiej instancji postawionego problemu prawnego w sposób rzutujący na wynik sprawy.

Przytoczona we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania problematyka prawna jest przedmiotem licznych wyroków i uchwał Sądu Najwyższego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że oceny czy postanowienie umowne jest niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, Nr 1, poz. 2). Wykładnia językowa art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. nie stwarza podstaw do przyjęcia, że w ramach oceny abuzywności postanowienia istotny jest sposób jego stosowania przez przedsiębiorcę. Decydujące znaczenie ma nie to, w jaki sposób przedsiębiorca stosuje postanowienie i dla kogo jest to korzystne, lecz to, w jaki sposób postanowienie kształtuje prawa i obowiązki konsumenta. To, w jaki sposób

określone postanowienie umowne jest stosowane w praktyce, jest kwestią odrębną, do której art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c. wprost się nie odnosi (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, Nr 1, poz. 2).

Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, uznanie klauzul przeliczeniowych za abuzywne oznacza, że są one - z mocy samego prawa od momentu zawarcia umowy - bezskuteczne (nie wiążą) konsumentów (art. 385¹ § 1 k.c.), aczkolwiek strony pozostają związane umową w pozostałym zakresie, jeśli jest to tylko możliwe. Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może uzasadniać uznanie umowy za nieważną. Umowa będzie dotknięta nieważnością, gdy bez abuzywnych postanowień jej obowiązywanie nie jest możliwe w świetle prawa krajowego i nie zaszły przesłanki umożliwiające zastosowanie regulacji zastępczej, a konsument postanowień abuzywnych nie potwierdził, nie udzielając następnie świadomej i wolnej zgody na te klauzule i tym samym odmawiając przywrócenia im skuteczności z mocą wsteczną (zob. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, Nr 6, poz. 40; wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG i z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bank BPH S.A oraz wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD, 2021, Nr 2, poz. 20, z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21 i z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22).

W orzecznictwie wyjaśniono, że konsument może wyrazić swą zgodę na niedozwolone postanowienie zarówno w toku sporu przed sądem, jak i pozasądowo, jednakże w obu przypadkach będzie to skuteczne tylko wtedy, gdy został wyczerpująco poinformowany o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą definitywna nieskuteczność (nieważność) tego postanowienia. Należycie poinformowany konsument może też podjąć decyzję przeciwną (odmówić zgody), co spowoduje trwałą bezskuteczność (nieważność) niedozwolonego postanowienia. Cel obowiązku informacyjnego sądu wobec konsumenta może być oceniany w świetle działań konsumenta zmierzających do uzyskania należytej mu ochrony (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 i wyrok Sądu Najwyższego z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22).

W szczególności wskazano, że poinformowanie powoda o dostrzeżonej przez sąd z urzędu abuzywności pewnych klauzul umownych ma na celu umożliwienie mu stosownej zmiany żądania pozwu, w tym zgłoszenia pewnych żądań jako ewentualne (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 15 września 2020 r., III CZP 87/19, OSNC 2021, nr 2, poz. 11). Gdyby sąd pierwszej instancji nie odebrał od powoda oświadczenia co do stanowiska i żądania pozostającego w związku ze stwierdzoną abuzywnością niektórych klauzul umownych, powinien to uczynić sąd drugiej instancji, jeżeli w jego ocenie w umowie, w związku z którą doszło do sporu, zastrzeżone zostały klauzule abuzywne. Jak wskazał Sąd Najwyższy, sąd drugiej instancji zobowiązany jest bowiem z urzędu i niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji do prawidłowego zastosowania w sprawie prawa materialnego (zob. uchwała Najwyższego z 15 września 2020 r., III CZP 87/19). Z kolei w sprawie o ustalenie nieważności umowy, w której konsument – reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika – konsekwentnie domagał się stwierdzenia nieważności umowy z uwagi na bezskuteczność klauzul abuzywnych, wystarczające jest by konsument, którego wola jest w tym zakresie rozstrzygająca, był świadomy, że konsekwencje upadku umowy mogą kształtować się odmiennie od jego oczekiwań w tej materii i mogą być dla niego niekorzystne (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22). Sąd nie może bowiem wiążąco przesądzić wyniku przyszłego procesu z powództwa banku o zapłatę przeciwko konsumentowi, a pouczenie o skutkach upadku umowy musi ograniczyć do potencjalnych konsekwencji istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu w świetle okoliczności sprawy i jej oceny prawnej. Brak podstaw do przyjęcia, że na gruncie niniejszej sprawy, w której powodowie, reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika, konsekwentnie powoływali się nieważność umowy będącą skutkiem zastosowania przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych i ostatecznie uwzględniono powództwo jedynie w tym zakresie, żądanie o zapłatę jako oparte na umowie kredytu podlegało zaś oddaleniu, powstała potrzeba rozstrzygnięcia przedstawionego we wniosku zagadnienia prawnego dotyczącego obowiązku konsumenta przez sąd na gruncie art. 385¹ § 1 i § 2 k.c.

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje także stanowisko, że w wypadku umowy denominowanej kursem CHF, po wyeliminowaniu z niej klauzul przeliczeniowych, nie jest możliwe utrzymanie takiej umowy w mocy ani jako umowy kredytu walutowego w CHF (zob. wyrok SN z 13 maja 2022 r., II CSKP 405/22), ani jako umowy, w której kwota kredytu wyrażona byłaby w złotych polskich (zob. wyrok SN z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22). Wskazano, że umowa kredytu denominowanego jest funkcjonalnie zbliżona do kredytu waloryzowanego kursem CHF, albowiem przewiduje posłużenie się walutą CHF jako instrumentem ustalania rozmiaru świadczenia należnego powodowi od pozwanego i odwrotnie (por. wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, Nr 2, poz. 7, z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64, z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 713/22). Sąd Najwyższy wyjaśnił, że eliminacja klauzuli przeliczeniowej w takiej umowie sprawia, iż nie wiadomo, jaką kwotę powinien wypłacić bank, skoro w umowie kwota kredytu określona jest w CHF, ale wypłata następuje w złotych, według kursu arbitralnie ustalanego przez bank. Oznacza to, że brakuje niezbędnego elementu konstrukcyjnego stosunku prawnego i niemożliwe jest jego uzupełnienie. Tego rodzaju skutek (sankcja), w skutkach tożsamy z nieważnością umowy, nie jest wynikiem konstytutywnego orzeczenia sądu, a powstaje *ex lege* (zob. uchwałę siedmiu sędziów SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56, i tam powołane orzecznictwo). Jeśli chodzi o przedstawioną przez skarżącego kwestię dotyczącą znaczenia dla tej oceny postanowień umowy kredytowej przewidujących możliwość spłaty kredytu w CHF (przewalutowania kredytu na żądanie kredytobiorcy) wskazano, że umożliwienie konsumentowi wykonania umowy w określony sposób (w tym wypadku spłaty kredytu w CHF) nie eliminuje zasadniczej wadliwości umowy, istniejącej od chwili jej zawarcia, polegającej na zamieszczeniu w niej klauzul przeliczeniowych opartych na dowolnym ustalaniu przez bank kursu walutowego, a możliwość spłaty kredytu w CHF w żaden sposób nie eliminuje problemów z ustaleniem rozmiaru zadłużenia kredytobiorcy, bowiem nie dotyczy aspektu przeliczenia udzielonej kwoty kredytu na CHF (por. wyroki Sądu Najwyższego z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22 i z 28 lutego 2023 r., II CSKP 1440/22).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł,
jak w sentencji.

(A.D.)

[f.n]

